

Maksymets O., Bezyk Ya. Economic Efficiency of Mergers and Acquisitions in Forest-Related Industry in Sweden and Some Proposals for Ukraine

The nature and characteristics of mergers and acquisitions in international business were determined. The basic methods for evaluation of the mergers and acquisitions effectiveness were studied. The integration processes in Swedish forest-based industry were investigated. The effectiveness of several mergers and acquisitions was evaluated according to the method of determining the economic benefits and costs. Based on the analysis results of the integration processes practice in the Swedish forest-based industry recommendations for Ukrainian industrial enterprises were proposed.

Key words: forestry, integration processes, mergers and acquisitions, the competitiveness of the industry.

УДК 316:631.11

Здобувач І.І. Мартинюк¹ –
Львівський національний аграрний університет

АДАПТАЦІЯ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглянуто вплив економічних чинників зовнішнього середовища на результати функціонування малих сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано стратегії, що їх рекомендується застосовувати цим підприємствам для вирішення проблем, пов'язаних із недостатнім ресурсним забезпеченням, конкуренцією з великими агропідприємствами. Визначено роль державних органів у формуванні економічних чинників зовнішнього середовища на макро- та мікрорівні. Зазначено, що очікувана модифікація державної аграрної політики не повинна передбачати різке згортання підтримки малих сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: малі сільськогосподарські підприємства, зовнішнє середовище, стратегія, кооперація, аграрна політика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток аграрного сектору України супроводжується підвищенням концентрації виробництва, що негативно впливає на результати функціонування малих (дрібних) сільськогосподарських підприємств. Водночас ці підприємства виконують важливу соціальну функцію, збалансовують систему аграрного виробництва, тому згортання їх діяльності є небажаним з точки зору суспільних інтересів.

Кожне таке підприємство функціонує під впливом цілої системи чинників зовнішнього середовища. Врахування цього впливу в стратегіях, на які орієнтуються сільгоспвиробники, в розроблених ними бізнес-планах є необхідною умовою досягнення успіху в підприємницькій діяльності.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій. Проблеми функціонування малих сільськогосподарських підприємств є предметом уваги багатьох вітчизняних економістів. Серед опублікованих в останні роки праць варто виділити ґрунтовний доробок А.В. Збарської, С.В. Коробки, В.В. Липчука, Ю.П. Макаренка, М.Й. Малика, Б.Й. Пасхавера, Т.І. Яворської, та ін. У їх працях розглянуто вплив інфраструктурних чинників на формування ресурсного забезпечення малих підприємств та фінансових результатів їх функціонування, інституційне

забезпечення їх діяльності. Обґрунтовано варіанти вирішення наявних проблем за допомогою кооперації та інших форм інтеграційних зв'язків [3-6, 8].

Разом із тим існує потреба в обґрунтуванні диференційованого підходу до формування стратегій діяльності малих агропідприємств з урахуванням локальних та загальних умов зовнішнього середовища, уподобань власників цих підприємств.

Мета дослідження – визначення основних стратегій, що можуть бути рекомендовані малим підприємствам з метою адаптації до впливу економічних чинників зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішніми відносно певного підприємства є чинники, вплив яких доволі важко, а здебільшого й неможливо, контролювати його менеджерам. Водночас ці чинники прямо й опосередковано впливають на рішення і цілі цих менеджерів, процеси, що відбуваються в рамках відповідних суб'єктів господарювання. У системі зазначених чинників можна виділити політичні, економічні, суспільні, правові, науково-технічні, культурні, природні (природно-кліматичні) їх групи. Зосередимо увагу на економічних чинниках, серед яких виділимо чинники макrorівня – структуру валового внутрішнього продукту, рівень оподаткування, страхові гарантії, умови регулювання цін, рівень інфляції, стабільність національної валюти, розвиненість банківської системи, ступінь свободи підприємництва тощо [2, с. 18].

Складовими зовнішнього середовища на мікрорівні є ділові партнери та інші структури, які безпосередньо контактують з відповідним суб'єктом господарювання й цим самим активно впливають на нього. До таких у середовищі сільськогосподарських підприємств В.Г. Андрійчук відносить посередників, постачальників необхідних аграрним підприємствам ресурсів, агросервісні підприємства та організації, що надають певні виробничі послуги аграрним підприємствам, фінансово-кредитні установи, юридичні контори, найближчих конкурентів, споживачів сільськогосподарської продукції [1, с. 99].

Посередники відіграють важливу роль у забезпеченні просування продукції до споживачів сільськогосподарських підприємств. До посередницьких структур відносяться різні категорії юридичних і фізичних осіб. Серед них – аграрні біржі, діяльність яких спрямована на організацію торгівлі великими партіями товарів шляхом укладання угод. Вони забезпечують прозорість операцій купівлі-продажу, створюють умови для продажу сільськогосподарської продукції за реальними цінами, дають змогу аграрним підприємствам відмовитися від бартерних операцій, позитивно впливають на подолання диспаритету цін.

Однак на біржах здійснюється торгівля великими партіями товару, які не можуть сформувати самотужки не тільки малі, а й середні за розмірами сільськогосподарські підприємства. Формування таких партій товару може здійснюватися за сприяння інших посередників, зокрема агроторгових домів. Вони зазвичай створюються за ініціативи та сприяння органів регіонального управління, обслуговують сільгоспвиробників окремого адміністративного району (кількох районів). Сформувавши великі партії сільськогосподарської продукції (лоти), агроторгові доми продають їх на біржах та іншими способами. Вони ж здійснюють посередницькі послуги щодо укладання спотових і форвардних контрактів;

¹ Наук. керівник: доц. І.Б. Яців, д-р екон. наук.

через них здійснюється продаж ресурсів, необхідних дрібним сільськогосподарським товаровиробникам. Сьогодні робота агроторгових домів на регіональному рівні розвивається, хоча переважно з суб'єктивних причин далеко не всі сільгоспвиробники проявляють готовність тісно з ними співпрацювати.

Останнім часом збільшується кількість інших підприємств аграрного ринку, що виконують посередницькі функції: оптово-продовольчих, оптово-плодоовочевих ринків, заготівельних пунктів сільськогосподарської сировини, аукціонів живої худоби, які діють на постійній основі. Ці структури охоче співпрацюють з невеликими сільгоспвиробниками. Важливе практичне значення має здійснення ними моніторингу ринкової кон'юнктури, завдяки чому малі аграрні підприємства отримують інформацію про рівень цін на сільськогосподарську продукцію, попит і пропозицію на неї тощо. Переважно функцію інформування виконують служби, створені за участю державних органів (ті ж агроторгові дома). Однак нерідко її переймають й інші суб'єкти. Наприклад оперативна інформація про ціни на сільськогосподарську продукцію постійно публікується на офіційному сайті ТзОВ "Ринок сільськогосподарської продукції "Шувар".

Якщо агроторгові дома, біржі, оптові продовольчі ринки можна віднести до суб'єктів організованого ринку, спрямованих на конструктивну й тривалу співпрацю з сільгоспвиробниками, то чимало посередницьких структур є комерційними утвореннями, зорієнтованими насамперед на отримання власної вигоди. Існують твердження, що вони, перепродуючи продукцію, отримують значні доходи й не враховують при цьому інтересів аграріїв. Як зазначає академік М.Й. Малік, це стало проблемою національного масштабу [6, с. 77].

З метою вирішення цієї проблеми сільськогосподарським товаровиробникам, особливо невеликим, потрібно орієнтуватися на створення обслуговуючих кооперативів. Ці структури є альтернативними до посередницьких і контролюються їх засновниками, які виступають основними користувачами відповідних послуг. Торговельні операції сільгоспвиробників обслуговують заготівельно-збутові кооперативи. Крім них, в Україні зареєстровано певну кількість переробних, постачальницьких та інших видів кооперативів. Найпоширенішими є багатофункціональні кооперативи, частка яких серед зареєстрованих в Україні на 1 січня 2014 р. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів становила 47,2 %. Відносна поширеність багатофункціональних кооперативів свідчить про наявність у невеликих агровиробників широкого спектра проблем, пов'язаних із негативним впливом зовнішнього середовища.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи дають змогу вирішувати проблеми, пов'язані з недостатнім ресурсним забезпеченням невеликих агровиробників. Їх потенційні переваги добре відомі, й у нашій країні здійснюється певна діяльність зі створення таких структур. Разом із тим розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, незважаючи на певну державну організаційну підтримку, не можна вважати задовільним. Показовим є таких факт: із зареєстрованих в Україні на 1 січня 2014 р. 1017 обслуговуючих кооперативів тільки 668 (65,7 %) були діючими [6, с. 80]. Серед проблем, які ускладнюють розвиток кооперативного руху, традиційно називають брак фінансових ресур-

сів, деякі прогалини в законодавстві. Однак потрібно виділити й причини ментального характеру, пов'язані з психологічною неготовністю багатьох представників аграрного бізнесу тісно співпрацювати з колегами для вирішення певних господарських проблем.

Створення обслуговуючих кооперативів є однією з форм застосування малими сільськогосподарськими підприємствами стратегії кооперації. У цьому випадку термін "кооперація" варто розглядати в широкому його значенні – як співпрацю окремих суб'єктів [9, с. 304]. На практиці ця стратегія охоплює доволі широкий спектр інтеграційних зв'язків між суб'єктами, що стосуються аграрного сектору економіки. Необхідність і доцільність налагодження таких зв'язків не викликає сумнівів, адже, як справедливо зазначає Ю. Макаренко, світовий і вітчизняний досвід дає підстави стверджувати, що дрібним та малим агробізнесовим господарствам поодиночі рентабельно функціонувати практично неможливо [5, с. 57].

Окрім створення обслуговуючих кооперативів, іншими формами втілення стратегії кооперації є участь сільськогосподарських товаровиробників у вертикальних інтеграційних зв'язках із переробними підприємствами, у кластерних структурах. Останні створюються на локальному (регіональному) рівні за участю представників різних галузей, органів державного управління з метою узгодження їх дій у вирішенні певних спільних проблем. Їх функціонування значно впливає на формування зовнішнього середовища підприємства на мікрорівні.

Негативним проявом зовнішнього середовища, в якому функціонують малі сільськогосподарські підприємства, є конкуренція між ними та великими агровиробниками. Використовуючи ефект масштабу (концентрації) виробництва, великі підприємства завдяки економії на умовно-постійних витратах досягають нижчої собівартості продукції й отримують переваги над невеликими господарствами. Враховуючи цю обставину, останнім доцільно орієнтуватися на ті сегменти ринку, до яких великі підприємства не проявляють достатньої зацікавленості. Йдеться про застосування на практиці стратегії зосередження (фокусування), яка передбачає вузьку спеціалізацію на виробництві окремого товару, задоволення попиту споживачів на цільовому сегменті ринку [9, с. 130].

Невеликі розміри змушують малі сільськогосподарські підприємства орієнтуватися на виробництво таких видів продукції, які забезпечують доволі високі доходи з розрахунку на одиницю земельної площі. Тоді загальний дохід таких підприємств буде достатнім для забезпечення розширеного відтворення та соціального захисту (у вигляді високої зарплати) зайнятих у них працівників. Рекомендованою для підприємств малого аграрного бізнесу є спеціалізація на плодівництві й виноградарстві, овочівництві, картоплярстві, які дають на 1 га угідь у кілька разів більші доходи, аніж за умови вирощування зернових і технічних культур. Саме ці галузі є перспективними для застосування стратегії зосередження у досліджуваній категорії господарств. У тваринництві може йтися про розвиток птахівництва та свиначства за умови виробництва продукції для цільового сегмента покупців (для ресторанів, санаторіїв, порослят та курчат на племенні цілі для населення тощо).

Уникнення прямої конкуренції з великими сільськогосподарськими підприємствами передбачає застосування стратегії диференціації – пропонування товару, який за характеристиками не має аналогів на сегменті ринку та (або) створення спеціального каналу реалізації продукції. Прикладом застосування стратегії диференціації є виробництво органічної продукції, споживачами якої можуть бути не тільки вітчизняні, а й зарубіжні покупці. Окремі сільгоспвиробники знайшли привабливу ринкову нішу, розводячи малопоширені види птиці (перепелів, цесарок, страусів), вирощуючи рідкісні овочі. Результати застосування такої стратегії залежать від маркетингового забезпечення відповідної діяльності, адже потрібно сформувати зацікавленість споживачів у продукції, яка ще не набула особливої популярності.

Застосування стратегій кооперації, фокусування, диференціації дає змогу вирішити певні проблеми малих сільськогосподарських підприємств, однак не гарантує їм стабільного ефективного функціонування в наявному середовищі. Ця проблема характерна для аграрного сектору практично всіх провідних країн світу й певною мірою вирішується за допомогою державної підтримки сільгоспвиробників. Йдеться про застосування політики аграрного протекціонізму, яка в окремих країнах здійснюється в різних формах та масштабах, постійно модернізується. Ця політика впливає на формування чинників зовнішнього середовища на макорівні.

Принциповим є застосування диференційованих відносно окремих категорій агровиробників та сільськогосподарських галузей інструментів впливу. В Україні також є така диференціація, водночас зважаючи на різке погіршення економічного становища, передбачається перегляд застосовуваних важелів підтримки сільськогосподарських товаровиробників у сторону її зменшення. Ідея згортання підтримки великих сільськогосподарських підприємств в Україні розглядається давно, однак стосовно малих суб'єктів підприємницької діяльності галузі її пропонується зберегти [7, с. 51].

З урахуванням очікуваного перерозподілу повноважень між центром та регіонами цілком можливе розширення програм підтримки малих форм сільськогосподарських товаровиробників, що реалізовуватимуться на регіональному та локальному рівнях. Серед таких заслуговують на увагу системні заходи з підтримки розвитку інфраструктури, яка обслуговує невеликих агровиробників, фінансування дорадчих служб. Діяльність останніх необхідна, враховуючи, що для успішного ведення малого бізнесу в аграрному виробництві важливого значення набуває інформаційне забезпечення – про кон'юнктуру ринку окремих видів продукції, досягнення в галузі технологій та технічного забезпечення, зміни інституційного характеру тощо.

Отже, визначаючи програму розвитку своєї діяльності на тривалу перспективу, малі сільськогосподарські підприємства враховуватимуть програми їх державної підтримки, прийняті на національному та регіональному рівнях. Під час розроблення таких програм враховуватимуться потреби зміцнення окремих параметрів продовольчої безпеки країни, забезпечення соціального розвитку села і сільських територій, соціальний та економічний потенціал малих сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Малі сільськогосподарські підприємства повинні орієнтуватися на діяльність, що дає їм змогу уникнути прямої конкуренції з великими за розмірами формуваннями на окремих сегментах аграрного ринку. Для цього рекомендовано застосовувати стратегії зосередження і диференціації, які передбачають формування переваг на основі забезпечення високої якості продукції, створення оригінальної пропозиції у відносно невеликих обсягах.

Вирішення проблеми ресурсного забезпечення невеликих агровиробників можливе на основі створення та розвитку обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, членство в яких є однією з форм реалізації стратегії кооперації. Серед інших форм реалізації цієї стратегії варто виділити формування вертикальних інтеграційних зв'язків, зокрема на кластерній основі. Збереження політики аграрного протекціонізму відносно малих сільськогосподарських підприємств розширить можливості їх адаптації до несприятливих умов зовнішнього середовища.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. – К. : Вид-во КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Богоявленська Ю.В. Проектний аналіз : навч. посібн. / Ю.В. Богоявленська. – К. : Вид-во "Кондор", 2004. – 336 с.
3. Горбонос Ф.В. Кооперація в агробізнесі : підручник / Ф.В. Горбонос, Л.А. Янковська, Н.Ф. Павленчик та ін. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту бізнесу та права, 2011. – 360 с.
4. Липчук В.В. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві : монографія / В.В. Липчук, С.В. Коробка. – Львів : Вид-во "Сполом", 2011. – 227 с.
5. Макаренко Ю.П. Вирішення проблеми реалізації виробленої продукції малими формами аграрного господарювання / Ю.П. Макаренко // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2013. – № 3. – С. 51-58.
6. Малік М.Й. Формування та розвиток кооперативних відносин в аграрній сфері економіки / М.Й. Малік // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2014. – № 7. – С. 76-82.
7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : Вид-во ННЦ "ІАЕ", 2012. – 218 с.
8. Яворська Т.І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика : монографія / Т.І. Яворська. – К. : Вид-во ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2012. – 382 с.
9. Яців І.Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія / І.Б. Яців. – Львів : Вид-во "Український бестселер", 2013. – 427 с.

Мартынюк И.И. Адаптация малых сельскохозяйственных предприятий к экономическим факторам внешней среды

Рассмотрено влияние экономических факторов внешней среды на результаты функционирования малых сельскохозяйственных предприятий. Обоснованы стратегии, которые рекомендуется применять этим предприятиям для решения проблем, связанных с недостаточным ресурсным обеспечением, конкуренцией с большими агропредприятиями. Определена роль государственных органов в формировании экономических факторов внешней среды на макро- и микроуровне. Отмечено, что ожидаемая модификация государственной аграрной политики не должна предусматривать резкое сворачивание поддержки малых сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: малые сельскохозяйственные предприятия, внешняя среда, стратегия, кооперация, аграрная политика.

Martyniuk I.I. The Adaptation of Small Agricultural Enterprises to Economic Factors of the Environment

The role of micro – and macro-social factors on the economic efficiency of small agricultural enterprises, particularly in the production of environmentally friendly food, is studied. Social microenvironment of small agricultural producers is proved to be the totality of external entities of society that directly affect their activity and which in turn are influenced by the activity of small agricultural enterprises. Their relationship can be made through the relevant business agreement legally or made orally as a partner.

Key words: small agricultural enterprises, environment, strategy, co-operation, agrarian politics.

УДК 331.[56+522.4]

Доц. Ю.В. Машика, канд. екон. наук –
Ужгородський НУ

УКРАЇНА ТА КРАЇНИ ЄС У СВІТОВІЙ ХВИЛІ БЕЗРОБІТТЯ

Розглянуто основні характеристики терміна "безробіття" та показники динаміки, географії цього явища в Україні та країнах Європейського союзу на прикладі провідних її країн, таких як Німеччина, Австрія, Люксембург та країн-аутсайдерів Італії, Іспанії, Греції. Доведено, що безробіття – це соціально-економічне явище, для якого характерно незайнятість частини робочої сили (економічно активного населення) у сфері економіки. Визначено основні причини, наслідки та тенденції безробіття в Україні та країнах Європейського Союзу. З'ясовано, що проблеми безробіття у країнах ЄС та Україні вимагають від держав, регіональних органів управління завчасної розробки та реалізації соціальних гарантій у сфері зайнятості населення працездатного віку. Досліджено, що високий рівень безробіття – це проблема, яку варто вирішувати і яка потребує глибокого наукового аналізу та вироблення практичних рекомендацій, які можуть використовуватися для розроблення і реалізації ефективної соціально-економічної політики. Проаналізовано той факт, що враховуючи ситуацію, яка виникла на сучасному етапі в світі, вирішення цієї проблеми можна віднести до однієї з найважливіших проблем сучасності. Запропоновано шляхи й засоби усунення негативних наслідків безробіття у цих країнах.

Ключові слова: сфера економіки, світова економічна хвиля безробіття, зайнятість населення, ринок праці, трудові ресурси, трудова міграція, економічно активне населення, продуктивність праці, економічні проблеми.

Постановка проблеми. Однією з головних проблем, які несе людству світова економічна нестабільність, є масове безробіття. Звільнення з роботи звичайно більшість людей сприймає як особисту трагедію, оскільки означає не тільки втрату джерела доходів, але й певного статусу у суспільстві. Тому надзвичайно важливим завданням будь-якої соціально орієнтованої держави є допомога тим, хто втратив роботу, та запобігання масовому безробіттю. Дослідження проблеми безробіття в Європейському Союзі та Україні в сучасних умовах господарювання є надзвичайно актуальним. Враховуючи те, що в довгостроковій перспективі Україна планує увійти, як повноцінний партнер, до складу ЄС, досвід країн-учасниць цього об'єднання у сфері регулювання ринку праці є особливо важливим для нашої держави. Особливо тоді, коли значна кількість країн цього союзу зазнала значних економічних спадів протягом 2010-2013 рр., які відповідно і вплинули на стан безробіття загалом.

Аналіз останніх джерел досліджень та публікацій. Проблеми безробіття досліджено у працях таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як М. Барінова, М. Міропольська, П. Нікіфоров, В. Саульська, Т. Черниш, Н. Тілікіна,

У. Вагнер, Н. Вишневіська, Т. Власенко, В. Гутник, І. Есаулова, В. Клавдієнко, О. Магницька, В. Мікловда, С. Пірожков, М. Пітюлич, Л. Семів, Л. Шевчук та багато інших.

Невирішені аспекти проблеми. Проте, незважаючи на значний науковий доробок, праці названих вчених та інші публікації і розробки не охоплюють всього спектра досліджуваного питання, що власне і стало предметом цього дослідження.

Метою роботи є дослідження основних проблем та стану безробіття в Україні та ЄС, а також визначення напрямків покращення стану безробіття у державах.

Період дослідження – 2010-2013 рр. та 9 міс. 2014 р.

У дослідженні використано методи статистичні, економіко-математичні та порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Безробіття – це соціально-економічне явище, для якого характерна незайнятість частини робочої сили (економічно активного населення) у сфері економіки. Тобто у реальному житті безробіття є перевищенням пропозиції робочої сили над попитом на неї [1, с. 86]. Сьогодні, в умовах глобалізації економіки, питання безробіття є проблемою номер один для всього світу. Поняття "безробіття" містить такі основні аспекти, як потреба в праці, прагнення працювати, пошук роботи і неможливість її мати. Одним із головних наслідків безробіття є те, що відбувається збідніння населення через втрату трудового заробітку та заморожування заробітної плати працівників, які залишаються на виробництві, що тягне за собою падіння купівельної спроможності населення і, відтак, падіння сукупного попиту на товари, що розглядається економістами кейнсіанської теорії, як головний фактор падіння виробництва й економіки загалом.

Отже, 2013 р. приніс нову хвилю безробіття, яка охопила значну кількість людей, і за прогнозами МОП перспективи до покращення очікувати, найближчим часом, не варто. Аналізуючи становище України у 2013 р., варто зазначити, що найбільшого скорочення зайнятості зазнали саме промисловість і будівництво [5, 9].

За даними Державного комітету статистики, в Україні у січні 2014 р. рівень безробіття виріс на 0,1 %, і становив 1,9 %, окрім цього, в Державній службі зайнятості було зареєстровано 525,1 тис. безробітних, а саме: жінок – 266,7 тис., чоловіків – 258,4 тис. Допомогу з безробіття отримували 432,4 тис. осіб. Середній розмір допомоги на одного безробітного у січні 2014 р. становив 1 тис. 175 грн. У січні 2013 р. рівень безробіття становив 2 %. Нагадаємо, що в лютому минулого року частка з безробіття становила пікові 2,1 %. Мінімум – 1,4 % – було зафіксовано у жовтні 2013 р. Статистика останніх років свідчить, що до осені безробіття знижується, а на початку року традиційно оновлюються річні максимуми. Це може бути пов'язано з сезонністю робіт в агропромисловому секторі [7].

Існує безліч проблем щодо статистики безробіття, через які неможливо реально оцінити ситуацію і зробити відповідні висновки. До таких проблем вар-